Arabian Journal of Science

ISSN:2308-5703

Impact factor:13.5 *International Multidisciplinary Online Journal* November, 2026

ANA TILI SABAQLARINDA BASLAWÍSH KLASS OQIWSHILARINIŃ KREATIV PIKIRLEWIN RAWAJLANDIRIW

Muratkamalova Roza Joldasbayevna
Ájiniyaz atındaǵı NMPI nıń Ulıwma bilim beriw pánleri hám aralıqtan oqıtıw kafedrası assistent oqıtıwshısı (PhD)
Doi: https://doi.org/10.5281/zenodo.24164362

Annotaciya. Maqalada baslawısh klass oqıwshılarında kreativ pikirlewdi rawajlandırıwdıń nátiyjeli usılları haqqında sóz etiledi. Baslawısh klass oqıwshılarınıń ana tili sabaqlarında qollanılatuǵın ámeliy tapsırmalar usınıs etiledi. Til qubılısların úyreniwge bolǵan qatnastı qáliplestiriwge ayrıqsha itibar qaratıladı. Oqıwshılardıń óz betinshe pikirlewi, mashqalalı jaǵdaylarǵa sheshim tabıwı, sóz baylıǵınan dóretiwshilik penen paydalanıwı, tekst jaratıwı hám óz pikirin awızeki hám jazba túrde bildiriw kónlikpelerin qáliplestiriw máseleleri tallanǵan. Sonday-aq, ana tili sabaqlarında mashqalalı bilimlendiriw, aqılıy húјim, klaster, dawam ettirilmegen gúrriń, dóretiwshilik diktant hám tekst jaratıw tapsırmalarınan paydalanıw imkaniyatları tiykarlanǵan.

Tayanısh sózler: Kreativ pikirlew, ana tili, baslawısh klass, dóretiwshilik tapsırmalar, oyın texnologiyaları, oylaw qábiletin rawajlandırıw.

Búgingi kúnde bilimlendiriw sistemasınıń áhmiyetli wazıypalarınan biri oqıwshılarda erkin pikirlew, jańasha qatnas jasaw, mashqalalardı sheshiw hám óz pikirin erkin bildiriw kónlikpelerin qáliplestiriwden ibarat. Zamanagóy bilim beriw procesi oqıwshıdan tek ǵana tayar bilimlerdi ózlestiriwdi emes, al ózlestirgen bilimlerin hár qıylı jaǵdaylarda qollanıw, maǵlıwmatlardı talqılaw, juwmaq shıǵarıw hám jańa ideyalardı alǵa qoyıwdı da talap etedi. Usı kózqarastan, baslangish bilim beriw basqıshında dóretiwshilik pikirlewdi rawajlandırıw ayrıqsha pedagogikalıq áhmiyetke iye.

Baslawısh klasslarda balanıń oylawı, sóylewi, qıyalı, biliwge qızıǵıwshılıǵı hám jeke belsendiligi jedel rawajlanatuǵın basqısh esaplanadı. Bul dáwirde oqıwshılardıń pikirlew iskerligin durıs shólkemlestiriw, olardı soraw beriwge, óz betinshe izleniwge hám óz kózqarasların tiykarlawǵa úyretiw keyingi bilim beriw basqıshlarındaǵı tabısları ushın tiykar jaratadı.

Ana tili sabaqları oqıwshılardıń dóretiwshilik pikirlewin rawajlandırıw ushın keń imkaniyatlarǵa iye. Sebebi bul pán arqalı balalar sózlerdiń mánisin túsinedi, gáp hám tekst dúzedi, waqıya-hádiyselerdi túsindiredi, obrazlardı táriyipleydi hám de óz múnásibetin bildiriwdi úyrenedi. Ásirese, tekst ústinde islew, gúrriń dúziw, naqıl-maqal hám jumbaqlar mazmunın túsindiriw, sinonimlerden paydalanıw, berilgen jaǵdayǵa sáykes gápler dúziw sıyaqlı is-háreketler dóretiwshilik pikirlewdiń rawajlanıwına xızmet etedi.

Sonıń ushın ana tili sabaqların tek ǵana grammatikalıq qaǵıydalardı túsindiriw hám shınıǵıwlardı orınlaw menen sheklenbesten, oqıwshılardıń erkin izleniwi, erkin pikirlewi hám jańa ideyalar jaratıwına imkaniyat beretuǵın tárizde shólkemlestiriw zárur.

Dóretiwshilik pikirlew — bar bilim hám tájiriybelerge súyengen halda jańa ideyalardı oylap tabıw, mashqalalarǵa sheshim taba alıw hám óz pikirin erkin bildiriw bolıp tabıladı. Dóretiwshilik pikirlew tek ǵana kórkem óner yamasa ádebiy process penen sheklenip qalmay, al kúndelikli turmıstaǵı jaǵdaylardı tallaw, til birliklerinen orınlı paydalanıw hám mashqalalardı sheshiwde de kórinedi.

Amerikalı psixolog J. Guilford dóretiwshilikti úyreniwde divergent pikirlewge ayrıqsha itibar qaratqan. Divergent pikirlew belgili bir soraw yaki mashqalaǵa birneshe juwap hám sheshimlerdi usınıs etiw menen sıpatlanadı. Ana tili sabaqlarında bul jantasıwdan paydalanıw oqıwshılarǵa bir

sorawǵa hár túrli juwap beriw, waqıyanı hár túrli usılda bayanlaw hám sózlerdi mazmunına sáykes túrde tańlaw imkaniyatın beredi.

L. S. Vigockiy balanıń qıyalı hám dóretiwshilik iskerliginiń rawajlanıwında tájiriybe, sociallıq ortalıq hám bilimlendiriwdiń ornın kórsetken. Bul kózqaraslar baslawısh klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik pikirlewin rawajlandırıwda olardıń turmıslıq tájiriybesi, baqlawları, qarım-qatnası hám óz betinshe iskerligin esapqa alıw zárúrligin kórsetedi.

Dóretiwshilik pikirlewdiń rawajlanıwı tómendegi strukturalıq tárepleri arqalı kórinedi:

Pikirlew tınıqlıǵı — anıq bir wazıypa boyınsha kóplegen pikir hám ideyalardı alǵa súriw.

- Beyimlesiwsheńlik — bir máselege túrli kózqarastan qaraw hám jantasıwdı ózgerte alıw.
- Originallik — ádettegidey emes, ózine tán pikir hám sheshimlerdi usınıs etiw.

Pikirdi rawajlandırıw — alǵa súrilgen ideyanı dáliller, detallar hám mısallar menen bayıtıw.

Refleksiya — óz pikirin analizlew, qátelerin ańlaw hám onı jetilistiriw.

Bul tárepler óz ara baylanıslı bolıp, olardı ana tili sabaqlarında izbe-iz hám maqsetli shólkemlestirilgen shınıǵıwlar arqalı rawajlandırıw múmkin.

Baslawısh klass oqıwshılarınıń dóretiwshilik pikirlewin rawajlandırıwda tapsırmalardıń mazmunı, oqıwshılardıń jas ózgeshelikleri, óz betinshe iskerlik dárejesi hám muǵallimniń pedagogikalıq qatnası úlken áhmiyetke iye. Bunda oqıwshılardı tayar juwaplardı tákirarlawǵa emes, al óz juwapların izlewge baǵdarlaw kerek.

Mashqalalı bilim beriw metodı

Mashqalalı bilim beriw oqıwshılarda sorawǵa juwap tabıw, bar maǵlıwmatlardı talqılaw hám óz betinshe juwmaq shıǵarıw zárúrligin júzege keltiredi.

Máselen, oqıtıwshı oqıwshılarǵa tómendegi tapsırmanı beriwi múmkin:

Tapsırma: “Eger tilimizde kelbetlikler bolmaǵanda, átirapımızdaǵı zatlardı qalay súwretlegen bolar edik?”

Oqıwshılar kelbetliklerdiń sóylewdegi wazıypasın talqılaydı, mısallar keltiredi hám kelbetlikler járdeminde pikirdi anıǵıraq kórsetiw múmkinligin túsindiredi.

Bunday tapsırmalar oqıwshılardıń grammatikalıq bilimlerin ámeliy jaǵdayda qollanıwına hám til qubılısların óz betinshe ańlawına járdem beredi.

Aqılıy húјim metodı

Aqılıy húјim metodı oqıwshılardıń qısqa waqıt ishinde múmkin bolǵanınsha kóbirek ideyalardı alǵa qoyıwına imkaniyat jaratadı. Dáslep pikirler erkin qabıl etiledi, keyingi basqıshta bolsa olar talqılanadı hám saylap alınadı.

Tapsırma: “Kitap” sózin esitkeninizde qıyalınızǵa qanday sózler, pikirler hám súwretler keledi?

Oqıwshılar tómendegi juwaplardı beriwi múmkin: bilim, ertek, kitapxana, qaharman, sayaxat, dos, qıyal.

Keyingi basqıshta usı sózler járdeminde gápler yamasa kishi tekst dúziledi. Nátiyjede oqıwshılardıń sózlik baylıǵı, associativlik pikirlewi hám tekst jaratıw kónlikpeleri rawajlanadı.

Dawam ettirilmegen gúrriń metodı

Bul metod oqıwshılardıń oy-pikirin, logikalıq izbe-izligin hám waqıyalardı dóretiwshilik penen dawam ettiriw qábiletin rawajlandıradı.

Tapsırma:

“Bir kúni mektepke kiyatırǵanımda jol shetinde kishkene qustı kórip qaldım. Ol usha almadı, átirapqa qáweterlenip qaradı. Men bolsa...”

Oqıwshılar gúrrińdi óz betinshe dawam ettiredi. Hár bir oqıwshı waqıyanı óz qıyalına qaray juwmaqlawı múmkin. Ayırım oqıwshılar qusqa járdem beriw, basqaları úlkenlerden járdem soraw yaki qustıń jaǵdayın baqlaw haqqında jazıwı múmkin.

Bul tapsırmanıń áhmiyeti sonda, oqıwshılar bir baslanǵısh jaǵday tiykarında túrli mazmundaǵı gúrrińlerdi jaratadı. Oqıtıwshı bolsa pikirlerdiń ózine tánligi, mazmun izbe-izligi hám til qurallarınan paydalanılıwın analizleydi.

Klaster metodı

Bilimlendiriwde keń qollanılıp atırǵan Klaster metodı tálim-tárbiya procesin bir pútin halda ámelge asırıwda mashqalalardı sheshiwde sabaq procesin aqılǵa uǵras shólkemlestiriwde, oqıtıwshı tárepinen bilim alıwshılardıń qızıǵıwshılıǵın arttırıwda, oqıw materialın kishi-kishi bóleklerge bólip, olardıń mazmunın ashıwda, aqılıy húјim, kishi toparlarda islew, pikir-talas, mashqalalı jaǵday, joybar, rolli oyınlar sıyaqlı metodlardı qollanıwda ámeliy shınıǵıwlardı óz betinshe orınlawda qanday da bir is-háreket yamasa mashqala óz-ara baylanıs, óz-ara tartısıwda pikirlewde awızbirshilik penen máselelerdi sheshiwde óz nátiyjesin kórsetedi. Klaster metodı oqıwshılardıń belgili bir túsinik átirapındaǵı bilimlerin sistemalastırıwǵa járdem beredi. Bunda tiykarǵı sóz orayǵa jazılıp, oǵan baylanıslı túsinikler tarmaqlar formasında jaylastırıladı.

Ádebiyatlar

1. Ábdinazimov Sh., Qutlımuratova B., Ismaylova Z., Salieva P., Qutlımuratova G. 2-klass Ana tili hám oqıw sawatlılıǵı. 1-bólim. – Tashkent, 2021. – 120 b.
2. Ábdinazimov Sh., Qutlımuratova B., Ismaylova Z., Salieva P., Qutlımuratova G. 2-klass Ana tili hám oqıw sawatlılıǵı. 2-bólim – Tashkent, 2021. – 120 b.
3. Bakieva H. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida mustaqil ta’lim orqali nutq va tafakkurini rivojlantirish metodikasi. Monografiya. – T.: Ishonchli hamkor, 2021. – 20 b.
4. Berdimurat ulı Esemurat. Házirgi qaraqalpaq tili. – Nókis: Bilim, 1994. – 188 b.
5. Berdimuratov E., Pirniyazov J., Allanazarov Q., Usponova J., 4-klass oqıw kitabı. – Nókis: Qaraqalpaqstan, 2017. – 216 b.